Stalno strokovno spopolnjevanje

Vrednotenje dosežkov znanja pri laboratorijskem delu

Aleš Mohorič, FMF, Univerza v Ljubljani Ljubljana, 2019

Oris

- Laboratorijsko delo v maturitetnem katalogu PIK
- ... in spremembe
- Naravoslovna pismenost Na-Ma POTI
- Razvoj novih laboratorijskih nalog tipa ISLE
- In.... kako vi?

PIK - Eksperimentalne sposobnosti in veščine

Ljubljana 2017

FIZIKA

Predmetni izpitni katalog za splošno maturo

Predmetni izpitni katalog se uporablja od spomladanskega izpitnega roka **2019**, dokler ni določen novi. Veljavnost kataloga za leto, v katerem bo kandidat opravljal maturo, je navedena v Maturitetnem izpitnem katalogu za splošno maturo za tisto leto.

Eksperimentalne sposobnosti in veščine

- uporabljati merilno tehniko, naprave in material (slediti navodilom, kjer je to potrebno);
- izvajati in zapisovati opazovanja in merjenja;
- predstaviti izmerjene podatke na različne načine;
- razložiti in ovrednotiti eksperimentalno opazovanje in podatke;
- samostojno načrtovati poskuse, s katerimi preveri postavljene hipoteze.

Interna ocena

Laboratorijske vaje s poročili

Skupaj

► Laboratorijske vaje – notranji del izpita

Delez pri oceni
20 %
20 %

Ocenjevanje notranje

Eksperimentalne sposobnosti in veščine pridobi pri laboratorijskem delu ali samostojnem eksperimentalnem raziskovalnem delu. Laboratorijske vaje naj, kolikor je le mogoče, enakomerno pokrivajo vsa področja fizike.

Laboratorijske vaje se ocenijo z največ 20 točkami. Kandidat ne more pridobiti ocene notranjega dela izpita, če nima ocenjenih vsaj 8 laboratorijskih vaj z vsaj treh različnih področij. Kandidat za opravljeno laboratorijsko vajo učitelju odda poročilo v skladu s priporočili za pisanje poročil. Učitelj lahko v skladu s koledarjem opravljanja splošne mature, v katerem je določen zadnji rok za oddajo poročil, v vsakem šolskem letu določi svoje datume oddaje poročil posameznih vaj (ali delov vaj) in z njimi seznani kandidate.

Ocenjevanje

Točke Merila

- 0–5 kako zna kandidat **uporabljati** eksperimentalno opremo,
- 0–5 kako podrobna **navodila** potrebuje za vaje,
- 0–5 kako zna **zapisati in obdelati** rezultate meritev ter
- 0–5 kako zna **razložiti in zagovarjati** rezultate.

Po 1. in 2. merilu učitelj navadno ocenjuje kandidata med eksperimentalnim delom, ocena po 3. in 4. merilu pa se daje pretežno na podlagi pisnega poročila.

Ocene

Če kandidat vajo opravi in ne odda poročila o opravljeni vaji (ali delu vaje) do datuma, ki ga je določil učitelj, se mu pri tej vaji odšteje 10 % možnih točk za to vajo (ali del vaje). Če kandidat vajo opravi in poročila o opravljeni vaji ne odda do roka predpisanega s koledarjem splošne mature, lahko dobi največ 50 % možnih točk za to vajo. Če kandidat odda poročilo, za katerega obstaja utemeljen sum, da ga ni izdelal samostojno, učitelj to laboratorijsko vajo oceni z 0 točkami.

Ocene

Samostojno raziskovalno delo, ki vsebuje eksperiment, se lahko oceni po enakih merilih.

Delež laboratorijskih vaj, ki jih nadomesti samostojno eksperimentalno delom, presodi učitelj, ki določi notranji del ocene.

Raziskovalne naloge, opravljene v skladu s **pravili** o priznavanju raziskovalnih nalog, ki jih je sprejela DK SM, lahko nadomestijo **največ polovico** ocenjenih laboratorijskih vaj.

Priznavanje raziskovalnih nalog

Kandidat lahko kot praktični del izpita splošne mature uveljavlja opravljeno raziskovalno nalogo, če:

- pripravljena je na ustrezni **strokovni ravni** zahtevnosti,
- kandidat jo je izdelal ali zaključil najpozneje do roka, določenega v koledarju splošne mature, v šolskem letu pred opravljanjem splošne mature,
- mentor oziroma somentor naloge mora biti učitelj ustreznega predmeta splošne mature na šoli,
- kandidat pisno zaprosi ŠMK SM za priznanje raziskovalne naloge,
- ŠMK SM na predlog učitelja predmeta, ki kandidata pripravlja na izpit splošne mature, odloči o priznavanju raziskovalne naloge in o tem **obvesti** pristojno DPK SM.

Laboratorijske vaje morajo biti izvedene v skladu s Pravili za izvedbo laboratorijskih vaj pri splošni maturi, ki jih sprejme Državna komisija za splošno maturo in so objavljena na spletnih straneh www.ric.si.

Laboratorijske vaje morajo biti izvedene v skladu s Pravili za izvedbo laboratorijskih vaj pri splošni maturi, ki jih sprejme Državna komisija za splošno maturo in so objavljena na spletnih straneh www.ric.si.

Ocena laboratorijskih vaj je **notranja**, kandidat pa jo pridobi pri **kvalificiranem izvajalcu** (organizatorju) laboratorijskega dela, ki mora biti organizirano skladno s predpisi. Predpisi za izvajanje laboratorijskega dela so navedeni v **učnem načrtu** za pouk fizike v splošnih gimnazijah.

Učni načrt za pouk fizike nalaga izvajalcem priprav na splošno maturo iz tega predmeta sprotno in premišljeno laboratorijsko delo v vseh štirih letih. Tako je mogoče od kandidatov pričakovati, da bodo opravili večje število vaj z **različnih področij** fizike, pri čemer bo večina vaj izvedena na ravni zahtevnosti splošnega znanja. Med pripravami na splošno maturo iz fizike naj kandidati opravijo 8 do 10 zahtevnejših laboratorijskih vaj na ravni splošnega in posebnega znanja, lahko pa tudi na ravni izbirnega znanja. Pri tem je mogoče upoštevati samostojno eksperimentalno raziskovalno delo, ki ga je opravil kandidat.

Kandidati morajo za pridobitev notranje ocene opraviti vaje v predvidenem številu in na ustrezni ravni z **najmanj treh** področij (področja so: mehanika, termodinamika, elektrika in magnetizem, nihanje, valovanje in optika ter moderna fizika in astronomija). Smiselno je, da izbirajo med vajami, ki jih priporočamo, ter da pri njihovi pripravi in izvedbi upoštevajo zapisana **priporočila**.

Raziskovalne naloge, opravljene v skladu s pravili o priznavanju raziskovalnih nalog, ki jih je sprejela DK SM, lahko nadomestijo **največ polovico** ocenjenih laboratorijskih vaj.

Seznam

Kandidati naj opravijo čim več vaj s področij, navedenih na seznamu – za vsako je predlaganih nekaj vaj. Za tiste, ki so označene s Δ , je priporočljivo, da se izvedejo z računalnikom in vmesnikom. Učitelji lahko pripravijo za kandidate vaje po lastni presoji in glede na razpoložljivo opremo.

Mehanika

- Merjenje dolžine, mase, prostornine, gostote ...
- Merjenje dolžine žice v svitku (posredna meritev)
  - Razstavljanje in sestavljanje sil
  - Hookov zakon za prožno vzmet
  - Lepenje in trenje
  - Ravnovesje na klancu
  - Vzgon
  - Ravnovesje vzvoda
  - Nosilec na dveh oporah

- Torzijska tehtnica
- Določanje lege težišča preprostih teles in sistema točkastih teles
- Določanje prožnostnega modula snovi
  - Δ Analiza gibanja
  - Vodoravni met
- Δ Vrtenje merjenje frekvence,
  obodne hitrosti in obhodnega časa
  - Δ Gibanje pod vplivom stalne sile
- Δ Neprožni in prožni trk (zračna drča ali vozički z majhnim trenjem)
  - Δ Ohranitev gibalne količine

Termodinamika

- Merjenje temperaturne razteznosti
  - Joulov poskus
  - Δ Merjenje specifične toplote snovi
  - Merjenje talilne in izparilne toplote vode
  - Δ Plinski zakoni

Elektrika in magnetizem

- Coulombov zakon
- Merjenje kapacitete kondenzatorjev
  - Uporaba kondenzatorjev
  - Merjenje influenčne konstante
- Δ Polnjenje in praznjenje kondenzatorja
- Merjenje napetosti, toka in upora
- Δ Merjenje notranjega upora galvanskega člena

- Δ Karakteristika žarnice in termistorja
  - Wheatstonov most
- Merjenje in opazovanje električnih količin z osciloskopom
- Merjenje gostote magnetnega polja:
- s tehtanjem sile na vodnik
- Δ z indukcijo
- Δ s Hallovim merilnikom
- s primerjanjem

Nihanje, valovanje in optika

- Lastni nihajni čas nihal
  - Δ Nihanje vzmetnega nihala
  - Δ Dušeno nihanje težnega nihala
- Merjenje težnega pospeška z nihalom
  - Resonanca
  - Δ Dušeno nihanje električnega kroga
- Vsiljeno nihanje električnega nihajnega kroga
- Oscilator
- Δ Merjenje hitrosti zvoka
- Δ Analiza zvoka z uporabo računalnika
  - Dopplerjev pojav
  - Merjenje lomnega količnika
  - Optična prizma

- Totalni odboj
- Merjenje goriščne razdalje zbiralne in razpršilne leče
- Preslikave z lečami in zrcali
- Določanje valovne dolžine z uklonsko mrežico
- Mikrovalovi:
- merjenje valovne dolžine s stoječim valovanjem
- Braggov uklon na modelu kristala
- Merjenje hitrosti EMV v koaksialnem kablu
- Δ Merjenje porazdelitve energije v spektru svetlobe
- Δ Osvetljenost oz. gostota svetlobnega toka pada s

kvadratom razdalje od točkastega svetila

Δ Absorpcija svetlobe v tekočini

Moderna fizika in astronomija

- Fotoefekt merjenje Planckove konstante
  - Analiza svetlobe, ki jo seva plin
  - Merjenje aktivnosti
  - Absorpcija sevanja g v aluminiju
  - Absorpcija sevanja b in g
  - Odklon delcev alfa in beta v magnetnem polju

Priporočila za pisanje poročil

Poročila naj vsebujejo:

- vse pri laboratorijski vaji zbrane merske podatke v pregledni obliki;
- obdelavo podatkov z morebitnimi pripadajočimi grafi;
- rezultate, ki so smiselno opremljeni z mersko napako, in ugotovitve, ki temeljijo na opravljenih meritvah.

Priporočila za pisanje poročil

Pri samostojnem eksperimentalnem delu (npr. naloge odprtega tipa ali raziskovalne naloge) naj uvodni del poročila, ki ga napišejo dijaki, vsebuje še:

- naslov vaje;
- kratek uvod, v katerem je opisan namen oz. cilj vaje;
- osnovni opis postavitve eksperimenta in eksperimentalnih postopkov.

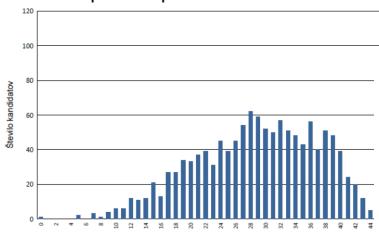
Roki

Rok za oddajo pisnega poročila določi učitelj.

Poročilo zadnje vaje mora biti oddano do roka, ki je določen v maturitetnem koledarju.

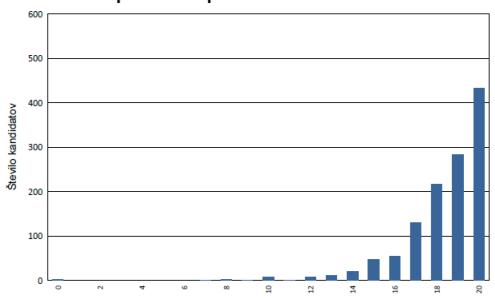
Točke 2017

Razporeditev po doseženih točkah

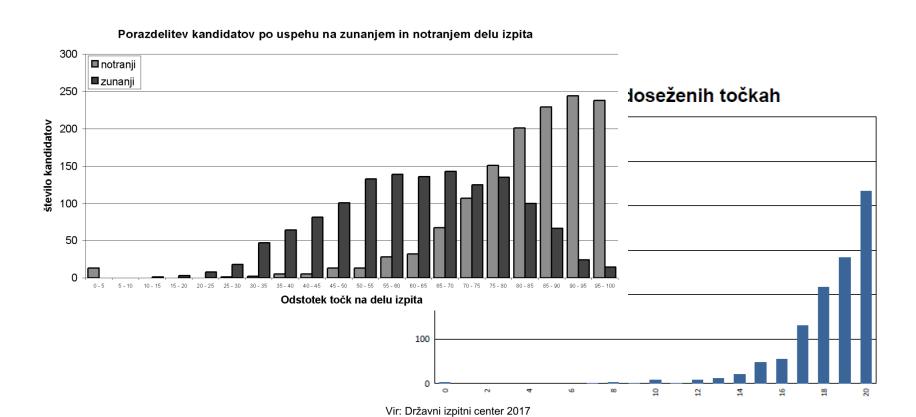
Vir: Državni izpitni center 2017

Razporeditev po doseženih točkah

Vir: Državni izpitni center 2017

Točke 2002/17

Vpr.: Ali lahko kandidat poročilo laboratorijske vaje odda večkrat?

Odg.: Ne

Vpr.: Ali lahko učitelj poročilo pregleda in ga pred končno oddajo (pred ocenitvijo) vrne kandidatu?

Odg.: Ne. Piki konzultacij pri pripravi poročila laboratorijske vaje ne predvidevajo

Vpr.: Ali lahko učitelj poročilo, ko ga oceni, vrne kandidatu?

Odg.: Ne. Učitelj poročila kandidatu ne more vrniti, pred zaključkom postopka pritožbe na praktični del izpita, ker je del dokumentacije praktičnega dela izpita oz. dokler se ocene ne vnesejo v ustrezne evidence. Kandidat pred datumom določenim v maturitetnem koledarju ne sme biti seznanjen z oceno posamezne laboratorijske vaje

Vpr.: Ali je laboratorijsko vajo (poročilo) mogoče »izboljševati«?

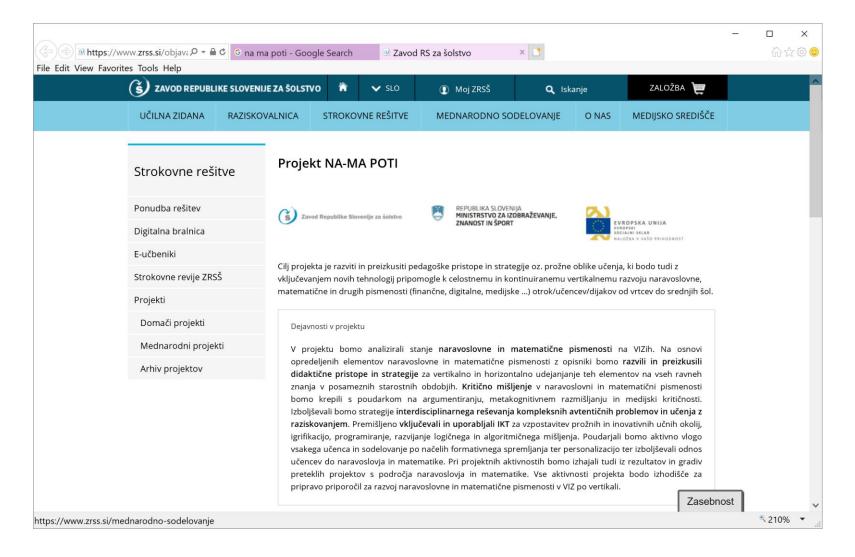
Odg.: Ne, izboljševanje doseženega števila točk posamezne vaje ni možno.

Vpr.: Kako je z ocenjevanjem vaj v 3. letniku, če mentor za vaje ni isti v 3. in 4. letniku?

Odg.: Vaje, ki so bile ocenjene v 3. letniku, ne morejo biti predmet ponovnega ocenjevanja v 4. letniku

Naravoslovna pismenost

Projekt: NAravoslovna, MAtematična Pismenost, Opolnomočenje, Tehnologija, Interaktivnost

Naravoslovna pismenost

Projekt: NAravoslovna, MAtematična Pismenost, Opolnomočenje, Tehnologija, Interaktivnost

Cilj projekta je razviti in preizkusiti pedagoške pristope in strategije oz. prožne oblike učenja, ki bodo tudi z vključevanjem novih tehnologij pripomogle k celostnemu in kontinuiranemu vertikalnemu razvoju naravoslovne, matematične in drugih pismenosti (finančne, digitalne, medijske ...) otrok/učencev/dijakov od vrtcev do srednjih šol.

OPISNIKI NARAVOSLOVNE PISMENOSTI SO ŠE V DELU IN VSEBINA SE LAHKO SPREMENI

Naravoslovna pismenost

- 1. Naravoslovno znanstveno razlaganje pojavov
- 2. Načrtovanje, izvajanje in vrednotenje naravoslovnoznanstvenega raziskovanja, interpretiranje podatkov in dokazov
- 3. Odnos do naravoslovja

1. Naravoslovno znanstveno razlaganje pojavov

- 1.1. prikliče, povezuje in uporablja naravoslovno znanje za opis/ razlago pojavov z uporabo **strokovnega besedišča**
- 1.2. iz **virov** pridobiva ustrezne in relevantne informacije za razlago pojmov in pojavov ter pozna/uporablja znanstvene podatkovne zbirke (baze podatkov)
- 1.3. prepozna, uporablja in ustvarja **razlage** pojavov, ki vključujejo različne prikaze/ponazoritve, modele, analogije...
- 1.4. prepoznava in razlaga možno **uporabo** ter vplive in posledice naravoslovnega znanja za posameznika, družbo in okolje

2. Načrtovanje, izvajanje in vrednotenje naravoslovno-znanstvenega raziskovanja, interpretiranje podatkov in dokazov

... posameznik opisuje, načrtuje, izvede in ovrednoti **poskuse**/raziskave ter predlaga načine naravoslovno znanstvenega »naslavljanja« vprašanj ter v različnih prikazih in na več načinov naravoslovno znanstveno analizira in ovrednoti podatke, trditve in argumente ter povzema ustrezne zaključke ... kar izkaže tako da...

3. Odnos do naravoslovja

2. Načrtovanje, izvajanje in vrednotenje naravoslovno-znanstvenega raziskovanja, interpretiranje podatkov in dokazov

2.1. prepozna in presoja vsebine, ki jih je možno naravoslovno znanstveno raziskati in predlaga načine kako

- a) (samostojno prepozna)/ razlikuje med vsebinami* ki jih je mogoče naravoslovno znanstveno raziskati, in tistimi, ki jih ni
- b) brez ali s pomočjo virov predlaga načine kako določeno vsebino* naravoslovno znanstveno raziskati in predloge ovrednoti
- c) presodi katere vsebine* lahko samostojno (v danih okoliščinah) naravoslovno znanstveno razišče
- d) razume smiselnost znanstvenega presojanja vsebin* in interdisciplinarnega pristopa pri tem

2.2. Opredeli raziskovalni problem in zastavlja raziskovalna vprašanja

- a) zastavlja raziskovalna vprašanja, ki temeljijo na usvojenem naravoslovnem znanju in širše
- b) zastavlja raziskovalna vprašanja, katerih odgovore je mogoče pridobiti eksperimentalno (v šolskih okoliščinah)
- c) na osnovi analize rezultatov raziskave prepozna oz. ugotovi raziskovalno/-a vprašanje/-a

2.3. oblikuje in utemelji ustrezne napovedi/hipoteze

- a) na osnovi raziskovalnega vprašanja in znanja oblikuje/postavi znanstveno preverljivo hipotezo/-e
- b) oblikuje hipoteze, ki vključujejo odvisno/-e in neodvisno/-e spremenljivko/-e
- c) iz hipoteze zna razbrati odvisno/-e in neodvisno/-e spremenljivke
- d) vrednoti hipoteze z znanstveno strokovnega vidika in v relaciji do raziskovalnega vprašanja
- e) postavlja/razlikuje hipoteze, ki jih je mogoče preveriti z izvedbo raziskave glede na dane/šolske pogoje
- f) iz hipoteze sklepa na različna možna raziskovalna vprašanja

2.4. načrtuje potek raziskave in izdelave izdelka:

- a) sistematično načrtuje izvedbo raziskave tudi z uporabo IKT
- b) na podlagi hipoteze opredeli dejavnike raziskave in razmisli o njihovih medsebojnih vplivih
- c) razlikuje med proučevanimi dejavniki (spremenljivkami) in nadzorovanimi dejavniki raziskave (konstantami)
- d) izbere ključne dejavnike raziskave ter jih opredeli kot odvisno in neodvisno spremenljivko in konstante
- e) načrtuje pošten poskus

2.4. načrtuje potek raziskave in izdelave izdelka:

- f) načrtuje/ izbere kvantitativne oz. kvalitativne načine za zbiranje podatkov glede na namen raziskave
- g) se zaveda vidika subjektivnosti in objektivnost pri pridobivanju podatkov/merjenju
- h) pri izbiri ustreznega vzorca upošteva statistične zakonitosti (velikost, strukturo, reprezentativnost ter slučajnost)
- i) razlikuje med kontroliranim in kontrolnim poskusom
- j) načrtuje, prepozna in utemelji kontrolne poskuse v raziskavah

2.4. načrtuje potek raziskave in izdelave izdelka:

- k) pri načrtovanju raziskave predvidi ustrezno število izvedb meritev
- l) utemelji pomen ponavljanja meritev in ponovljivosti raziskav
- m) pozna razloge za negotovost pri merjenju
- n) ve, da ima vsaka meritev omejeno natančnost (vpliv sistematične in naključne napake)
- Kontrolirani pogoji? Razlikuje med populacijo, enoto populacije in vzorcem? Število ponovitev?

2.5. skrbi za varno in odgovorno načrtovanje in izvajanje raziskav ter uporablja pripomočke

- a) pridobi podatke o varnem in etičnem izvajanju načrtovanih raziskav in predvidi možne nevarnosti
- b) načrtuje ustrezne varnostne ukrepe in zaščito
- c) zaveda se možnih posledic nevarnega, neetičnega in neodgovornega načrtovanja in izvajanja raziskav
- d) izbere merilne naprave / pripomočke glede na vrsto meritve.
- e) merilne naprave uporablja samostojno, natančno, racionalno, varno in v skladu z navodili proizvajalca.
- f) pravilno in natančno odčita izmerjene vrednosti, ter meritev zapiše sistematično z enoto in negotovostjo meritve.
- g) samostojno in suvereno sestavi pripomočke
- h) predlaga uporabo alternativnih merilnih pripomočkov in postopkov.

2.6. Analizira izvedbo raziskave in predlaga izboljšave

- a) analizira izvedbo raziskave (...glede na 3 VIO + ustreznost vzorca, merilno negotovost) in ovrednoti (izpostavi/opredeli glavne vzroke) pomanjkljivosti oz. šibke točke izvedbe (morebitne tehnične in druge težave)
- b) predlaga morebitne spremembe, smiselne in realne izboljšave ter alternativne izvedbe (načrta raziskave in dodatne pripomočke, ki bi vodili do lažje izvedljivosti, boljše ponovljivosti, manjše sistematične napake in/ali izboljšave izdelka)

2.7. Uredi, analizira in interpretira v raziskavi pridobljene podatke

- a) podatke obdela/procesira/ uredi in predstavi(ustno in pisno, tudi s pomočjo IKT) v ustreznih prikazih*, ki jih tudi kombinira v sestavljene prikaze
- b) na osnovi podatkov, predstavljenih z enim prikazom, ustvari druge prikaze, ki jih sporočilnost prvega prikaza omogoča ter je pozoren na manipulativni vidik uporabe prikaza
- c) Nedvoumnost podatke interpretira z ustreznim strokovnim besediščem,

2.7. Uredi, analizira in interpretira v raziskavi pridobljene podatke

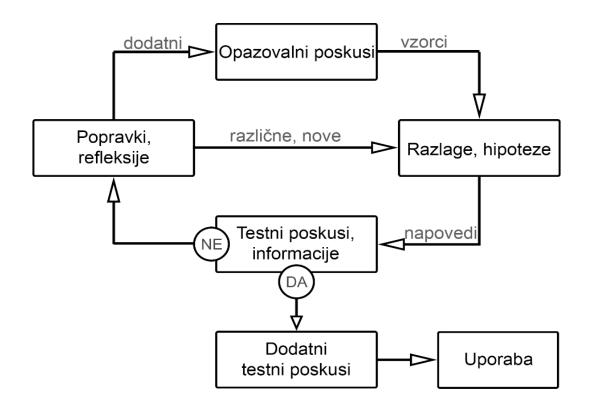
- d) iz podatkih, pridobljenih v raziskavi, prepozna vzročno-posledične odnose/vzorce med spremenljivkami ter jih postavi v ustrezen kontekst veljavnosti in zanesljivosti ter sklepa na zakonitosti
- e) v zaključku/sklepih/ ugotovitvah raziskave poda povzetek novih spoznanj, navede morebitne razloge za neujemanje rezultatov s pričakovanji oz. hipotezami, pri čemer uporablja naravoslovno-znanstveno argumentiranje. (nova raziskovalna vprašanja)
- g) vrednoti naravoslovno besedilo z vidika uporabljenih dokazov in izpeljave sklepov/zaključkov.

2.7. Uredi, analizira in interpretira v raziskavi pridobljene podatke

- h) ugotavlja ali trditve/posplošitve temeljijo na več oz. dovolj neodvisno pridobljenih dokazih in ali so navedeni tudi možni viri pristranskosti pri pridobivanju le teh.
- i) kritično vrednoti znanstvene argumente v naravoslovnih raziskavah, člankih...
- j) vrednoti alternativne znanstvene razlage in se zaveda omejitev znanosti
- k) presodi katera spoznanja so preverljiva, razložljiva in imajo sposobnost napovedovanja

Učni cikel ISLE

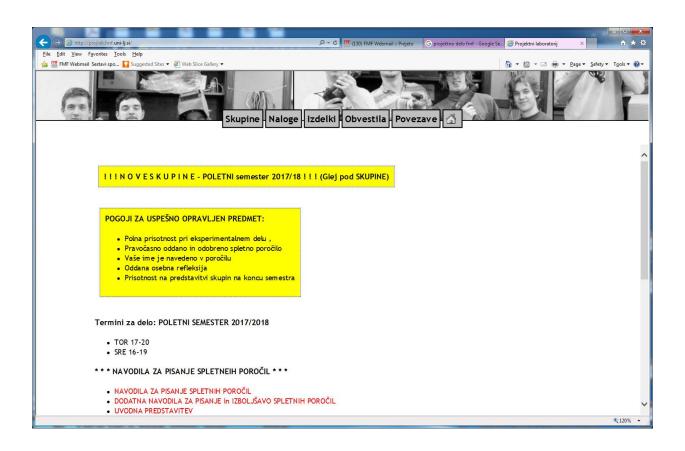
Investigative Science Learning Environment

E. Etkina, Millikan Award Lecture: Students of Physics - Listeners, Observers, or Collaborative Participants in Physics Scientific Practices? Am. J. Phys., 83, 669 (2015).

Projektno delo

Odprt problem, http://projlab.fmf.uni-lj.si/

Testiranje laboratorijske vaje

In ... kako vi?